

ВПЛИВ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА РЕАЛІЗАЦІЮ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено дослідженню гендерних стереотипів в українському суспільстві, їх впливу на реалізацію гендерної політики в Україні, а також визначенню можливих шляхів їх подолання.

Ключові слова: гендерна політика, реалізація, гендерні стереотипи.

**Ковальова Олена
Володимирівна,**

кандидат юридичних наук, доцент кафедри адміністративного права та адміністративної діяльності ОВС Одеського державного університету внутрішніх справ

Україна, обравши демократичний шлях розвитку, спрямовує свою законодавчу діяльність на встановлення рівних гендерних відносин в усіх сферах суспільного життя. Загальні принципи гендерного розвитку в Україні визначено у Конституції України, яка гарантує рівні права та можливості для чоловіків і жінок, рівність їх перед законом. Так, Конституція України у ст. 24 гарантує право на недискримінацію за будь-якою ознакою, зокрема за ознакою статі. Однак конституційні норми можуть бути реалізовані належним чином лише тоді, коли вони набувають подальшого розвитку в цілісній системі законодавства та застосовуються на практиці за допомогою відповідних інституціональних механізмів.

Слід зазначити, що наша держава не без впливу міжнародної спільноти звернула увагу на наявність гендерної нерівності в країні на початку ХХІ століття. Саме після Саміту ООН у вересні 2000 року Україна визнала забезпечення гендерної рівності пріоритетом державної політики, в країні було прийнято низку нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення гендерної рівності.

Так, 25 квітня 2001 р. Президент України видав Указ «Про підвищення соціального статусу жінок в Україні» [1], 15 листопада 2001 р. був прийнятий Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» [2], 5 червня 2003 р. – Закон України «Про ратифікацію Факультативного протоколу до Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок» [3], 26 липня 2005 р. виданий Указ Президента України «Про вдосконалення роботи центральних і місцевих

органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [4], 8 вересня 2005 р. прийнято Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [5], 10 вересня 2009 р. Міністерством освіти і науки України видано наказ «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» [6], 21 листопада 2012 р. Кабінетом міністрів України видано Розпорядження «Про схвалення Концепції Державної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 року» [7].

Отже, в Україні з 2000 року поступово формується гендерна політика як система цілеспрямованих взаємопов'язаних заходів, спрямованих на вирішення гендерних проблем і досягнення гендерної рівності. Гендерні проблеми – це перш за все проблеми соціальні, тобто проблеми не тільки жінок і чоловіків, а й всього суспільства.

Дослідженню гендерних проблем та формуванню гендерної політики в нашій державі присвячені праці К. Левченко, І. Лазар, Г. Даудової, Л. Кобелянської, Л. Кормич, А. Комарова, М. Орлик та інших науковців. Дослідження, виконані вищезазначеними авторами, мають важливе наукове та практичне значення, висновки та рекомендації, що містяться у них, послужили подальшому вдосконаленню законодавства в адміністративно-правовій сфері, а також правозастосовчій практиці у сфері державного управління гендерною політикою. Проте останні ґрунтовні дослідження проблем гендерної по-

літики на монографічному рівні проводились ще у 2005–2008 роках і були присвячені переважно проблемам формування та становлення гендерної політики в Україні. Комплексне ж адміністративно-правове вивчення проблем реалізації державної гендерної політики не проводилося досі.

Слід зазначити, що прояви гендерної нерівності в Україні існують у всіх сферах життєдіяльності суспільства:

1) *адміністративно-політичній*. В Україні спостерігається надзвичайно великий розрив у кількісному представництві жінок і чоловіків у прийнятті політичних, економічних, соціально важливих рішень, а саме: низький рівень представництва жінок у складі Верховної Ради України (7,4%), серед депутатів обласних рад – 12%, районних рад – 23%, міських – 28%, сільських та селищних рад – відповідно 51% та 46% [7];

2) *економічній*. Зокрема, існує розрив в оплаті праці жінок і чоловіків. Фактичний розрив в оплаті праці жінок і чоловіків становить 25,1%. Основною причиною гендерного розриву у рівні заробітної плати є тенденція до того, що в межах однієї професії або професійної групи жінки займають нижчі посади, зайняті виконанням низькокваліфікованої роботи з обмеженими можливостями професійного зростання, внаслідок чого отримують нижчу заробітну плату [7]. Крім того, слід звернути увагу на труднощі у працевлаштуванні жінки у дітородному віці або жінки, у якої є малі діти;

3) *соціально-культурній*. По-перше, слід звернути увагу на існування дискримінаційного розподілу домашніх обов'язків та обов'язків щодо виховання дітей. Так, українська жінка в середньому витрачає на сімейні справи (приготування їжі, прання, придбання продуктів тощо) у 6–8 разів більше часу, ніж чоловік [7]. По-друге, проявом гендерної нерівності в даній сфері є наявність «жіночих» та «чоловічих» професій. Традиційно жіночими є обслуговуючі галузі – педагогіка, охорона здоров'я, торгівля, громадське харчування, культура тощо, які, до того ж, є низькооплачуваними.

Серед основних причин гендерної нерівності в українському суспільстві слід відзначити: непослідовність впровадження законодавчих змін, які повинні забезпечити паритетне представлення жінок і чоловіків у представницьких органах управління державного та місцевого рівня; відсутність дієвих механізмів залучення жінок до економічних процесів; недостатня роль закладів культури та навчальних закладів у вихованні культури гендерної рівності та толерантності; недосконалість механізмів ефективної протидії використанню в рекламі, засобах масової інформації та Інтернеті елементів, що закріплюють у свідомості людей ідею нерівності жінок і чоловіків; відсутність ефективного реагування на факти дискримінації за ознакою статі тощо.

Розв'язання проблеми забезпечення рівних прав жінок і чоловіків потребує, з одного боку, наявності відповідних законодавчих актів, а з іншого, – механізмів їх реалізації.

Слід зазначити, що наша держава поступово рухається до встановлення гендерної рівності у всіх сферах суспільної життєдіяльності, проте на заваді стають гендерні стереотипи.

Метою даної статті є визначення ролі гендерних стереотипів у реалізації гендерної політики в Україні, встановлення наявних проблем та можливих шляхів їх вирішення.

Перш за все слід звернути увагу на той парадокс, що саме подолання гендерних стереотипів є однією із передумов формування гендерної політики в Україні, проте існування таких стереотипів в українському суспільстві заважає ефективній реалізації державної політиці, спрямованій на встановлення гендерної рівності.

Слід звернути увагу на те, що в культурі кожного суспільства є певні правила поведінки, звички, традиції, які передаються від покоління до покоління, і з часом стають стереотипами. Взагалі під соціальним стереотипом можна розуміти переконання та уявлення людини, які сформовані конкретним соціумом у конкретний історичний період. Уявлення про один і той самий об'єкт чи явище може відрізнятися у різних людей чи груп людей у залежності від багатьох чинників, наприклад, таких як: конкретні політичні, економічні умови, високий чи низький рівень культури, освіти, методи виховання, сімейні традиції, геополітичне положення тощо [8].

Стереотипи досить важко піддаються трансформації. Для їх зміни необхідними є час, цілеспрямований вплив суспільної більшості та

підтримка держави. За відсутності будь-якого із зазначених чинників майже неможливо досягти зміни будь-якого стереотипу.

Найбільш сталими суспільними стереотипами є гендерні. Гендерні стереотипи – стійкі, повторювані, загальноприйняті уявлення про роль і місце жінок і чоловіків в суспільстві. Взагалі гендер (лат. – «рід») це поняття про систему ролей та відносин між жінками та чоловіками, яке визначається не біологічним походженням, а соціально-культурним, політичним та економічним контекстами. Термін «гендер» з'явився в 70-ті роки минулого століття для опису соціально визначених характеристик чоловіків та жінок, на відміну від біологічно визначених. Отже, гендер можна розглядати як процес, у якому індивіди, що народилися в біологічних категоріях жіночої або чоловічої статі, стають соціальними категоріями чоловіків і жінок, набуваючи чоловічих або жіночих рис у такому вигляді, як вони розуміються в тому чи іншому культурному середовищі.

Гендерні стереотипи як соціальні норми мають надзвичайну стійкість і відтворюються з покоління в покоління. Найстійкіші гендерні стереотипи засвоюються саме у дитинстві: у сімейному колі, у дитячих садках та в школі, а потім переносяться у доросле життя, у власну родину.

Взагалі гендерні стереотипи поділяють на три групи:

– стереотипи маскуліності-фемінності (нормативні уявлення про соматичні, психічні, поведінкові властивості, що є характерними для

чоловіків і жінок, зокрема: чоловіки домінуючі, незалежні, агресивні, самовпевнені, схильні міркувати логічно, здатні керувати своїми почуттями; жінки – пасивні, залежні, емоційні, турботливі й ніжні);

– стереотипи щодо змісту праці (для жінок – традиційною вважається виконавча, обслуговуюча діяльність, а для чоловіків – діяльність інструментальна, творча, керівна);

– стереотипи, що пов'язані із закріпленням професійних і сімейних ролей відповідно до статі (для чоловіків головними ролями є професійні, а для жінок – сімейні) [9].

Негативні прояви даних стереотипів полягають у різній інтерпретації і оцінці тієї ж самої події залежно від статі учасника даної події, коли на основі одиничного випадку робляться узагальнені висновки (наприклад: «Я ж казав, що жінці не потрібно водити машину» або «Я так і знала, що на чоловіків не можна залишити дитину і на хвилинку»).

З часом гендерні стереотипи змінюються. Так, наприклад, історично існував гендерний розподіл праці, традиційний для патріархального суспільства: жінка – вихователька дитини, домогосподарка, доглядальниця; чоловік – батько-годувальник, захисник, здобувач засобів для існування. В наш час для жінки стала можливою робота поза домом, бажано сумісна з домашньою працею і внутрішньосімейними ролями, для чоловіка в свою чергу допускається прояв ніжності, турботи, особливо щодо дітей. Теорія гендерної рівності передбачає надання і жінкам, і чоловікам однакових можли-

востей реалізувати себе в різних гендерних ролях, адже лише біологічні ролі, пов'язані з продовженням роду, закріплені природою виключно за відповідними статями. Так, біологічно зумовленими є лише декілька ролей: вагітної жінки, матері-годувальниці груддю, дочки, дружини, бабусі тощо – для жінок; генетичного батька, чоловіка, сина тощо – для чоловіків. Усі інші соціальні ролі зумовлені соціально-культурними, а не біологічними чинниками. Так, доглядати і навчати дітей, прати, прибирати, куварити, шити, ткати, виконувати секретарську роботу, забивати цвяхи, ремонтувати, видобувати вугілля, здійснювати наукові відкриття, підіймати штангу може будь-хто, незалежно від біологічної статі.

Взагалі стереотипи, зокрема і гендерні, виконують як конструктивні, так і деструктивні функції [10]. В українському суспільстві більшість гендерних стереотипів є дискримінаційними, деструктивними, такими, що заважають розвитку України як правової демократичної держави, а отже потребують зміни.

У зв'язку з проголошенням Україною курсу на європейську інтеграцію гендерне питання набуває особливого значення в політичних процесах нашої держави. Дотримання гендерних стандартів є не лише яскравим показником демократизації суспільства, а й необхідною умовою для вступу в Європейське співтовариство [11, с. 169]. Якщо серед працівників органів виконавчої влади, які перш за все є членами українського суспільства, бу-

дуть панувати гендерні стереотипи, реалізація гендерної політики знає краху. Адже для зміни гендерних стереотипів замало існування належної гендерно виваженої нормативно-правової бази, необхідною є її належна реалізація. Отже, для успішної реалізації державної політики у будь-якій сфері, зокрема і у гендерній, перш за все слід розпочинати із зміни соціальних стереотипів, зокрема гендерних.

Значним кроком з боку держави на шляху взаєморозуміння із суспільством щодо гендерних питань є впровадження гендерної освіти. Проте, якщо такі освітянські заходи будуть впроваджуватись лише в школі, без залучення сім'ї до таких процесів, подолання гендерних стереотипів триватиме ще не один десяток років.

На наш погляд, для поступової зміни гендерних стереотипів та належної реалізації гендерної політики необхідно проводити відповідні тренінги з працівниками усіх органів влади з питань гендерної рівності, запроваджувати в кожному місті школи відповідального батьківства, розвивати мережу центрів гендерної освіти тощо.

Крім того, слід залучати засоби масової інформації для поширення інформації про переваги гендерно чутливого суспільства, висвітлення позитивного досвіду інших країн з цього питання. Відомим є вислів про те, що засоби масової інформації є «четвертою гілкою влади» на рівні з законодавчою, виконавчою і судовою, адже саме вони володіють доступом до інформації, часто

виступають її першоджерелом і ретранслятором. Засоби масової інформації нав'язують певні правила прочитання соціальних відносин. Отже, засоби масової інформації відіграють дуже важливу роль у формуванні гендерних стереотипів та гендерних стандартів і утвердженню в суспільстві гендерної культури.

Однак, слід звернути увагу на доцільність саме поступової зміни суспільних стереотипів, з обов'язковим врахуванням національної ментальності.

Держава, реалізуючи гендерну політику, намагаючись виконати взяті на себе перед міжнародною спільнотою обов'язки, не повинна грубо нав'язувати суспільству зміни, до яких воно не готове. Зміни повинні визріти, впасти на благодатний ґрунт для того, щоб вдало прорости та прижитись у нашому суспільстві.

Список використаних джерел:

1. Про підвищення соціального статусу жінок в Україні : Указ Президента України від 25 квітня 2001 р. № 283 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=283%2F2001>.
2. Про попередження насильства в сім'ї : Закон України від 15 листопада 2001 р. № 2789 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2789-14>.
3. Про ратифікацію Факультативного протоколу до Конвенції про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок : Закон України від 5 червня 2003 р. № 946 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=946-15>.
4. Про вдосконалення роботи центральних і місцевих органів виконавчої влади щодо забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Указ Президента України від 26 липня 2005 р. № 1135/2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uazakon.com/document/fpart42/idx42174.htm>.
5. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 8 вересня 2005 р. № 2866 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2866-15>.
6. Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту : Наказ МОЗ України від 10 вересня 2009 р. № 839 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://osvita.ua/legislation/other/4849>.
7. Про схвалення Концепції Державної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2016 року : Розпорядження Кабінету міністрів України від 21 листопада 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1002-2012-%D1%80>.
8. Роєнко В. О. Усвідомлення соціальних стереотипів як умова гармонійного розвитку особистості / В. О. Роєнко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://povyn.kpi.ua/2012-1/11-filos-Roenko.pdf>.
9. Кленина И. С. Самореализация и гендерные стереотипы / И. С. Кленина // Психологические проблемы самореализации личности. Вып. 2. – СПб. : СПбГУ, 1998. – С. 188–202.
10. Соціальна безпека : теорія та українська практика : монографія / І. Ф. Гнибіденко, А. М. Колот, В. В. Роговий. – К. : КНЕУ, 2006. – 292 с.
11. Вілкова О. Ю. Конструктивні та деструктивні вияви гендерних стереотипів / О. Ю. Вілкова // Український соціум. – 2004. – № 3 (5). – С. 28–33.

Ковалева О. В. Влияние гендерных стереотипов на реализацию гендерной политики в Украине.

Статья посвящена исследованию гендерных стереотипов в украинском обществе, их роли в реализации гендерной политики в Украине, а также определению возможных путей их преодоления.

Ключевые слова: гендерная политика, реализация, гендерные стереотипы.

Kovaleva O. V. Influence of the gender stereotypes on the implementation of the gender policy in Ukraine.

The article is devoted to the study of the gender stereotypes in the Ukrainian society and its impact on the effectiveness of the implementation of the gender policy in Ukraine, as well as identification of the possible ways to overcome them.

Keywords: gender policy implementation, gender stereotypes.

Стаття надійшла до редакції 22.04.2013